

ԼԱՐՍԻՐ 4 ՄԱՐՏԻԿԻ
ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ՀԱՅԿ. ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ

ՍԱՍՈՒՆՑԻ
ԴԱՎԻԹԸ

ՀԱՅԳԵՏՆՐԱՏ

891-99

5255

P-89

Pneumonia, Zeph,

Unm. Zeph

Throat.
In.

891.99

Բ-89

Հովհ. ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ

ՄԱՌԻԳԼՈՎ Է. 1961 թ.

5255-11 5477

ՍԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱՎԻԹԸ

ՀԱՅՄԵՏԶՐԱՅ
ԵՐԵՎԱՆ
1943

Օ. ТУМАНЯН
Давид Сасунский
(На армянском языке)
Армгиз, Ереван, 1943

Պատ. խմբագիր՝ Ռ. Զարյան
ՎՖ 04723. Պատվեր 745. Տիրաժ 10000.
Ստորագրված է տպագրության 20/XI—43 թ.

Հայպետհրատի տպարան, Երևան, 1943

ՍԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱՎԻԹԸ

Առյուծ-Մհերը, զարմով դյուցազուն,
Քառասուն տարի իշխում էր Սասուն,
Իշխում էր անեղ, ու նըրա օրով
Հավքն էլ չէր անցնում Սասմա սարերով:
Սասմա սարերից շատ ու շատ հեռու
Թընդում էր նըրա հըռչակն անարկու,
Խոսվում էր իր փառքն՝ արարքն անվեհեր,
Հաղար բերան էր—մի Առյուծ Մհեր:

11

Էսպես,՝ անավոր առյուծի նըման,
Սասմա սարերում նըստած էր իշխան
Քառասուն տարի: Քառասուն տարում
«Ախ» չէր քաշել նա դեռ իրեն օրում.
Քայց հիմի, երբ որ եկավ ծերացավ,

էն անահ սիրտը ներս սողաց մի ցալ:
Սկըսավ մտածել դյուցազուն ծերը.
— Հասել են կյանքիս աշնան օրերը,
Շուտով եւ հողին կերթամ ես գերի,
Կանցնի ծըխի պեռ փառքը Մըհերի,
Կանցնեն և՛ անհուն, և՛ սարսափ, և՛ ահ,
Իմ անտեր ու որբ աշխարհքի վըրա
Ոտի կը կանգնեն հազար քաջ ու դե...
Մի ժառանգ չունեմ՝ իմ անցման ետեւ
Իմ թուրը կապի, Սասուն պահպանի...
Ու միտք էր անում հըսկան ծերունի:

III

Մի օր էլ՝ էն գորշ հոնքերը կիտած
Երբ միտք էր անում, երկնքից հանկարծ
Մի հուր-հրեղեն հայտնըվեց քաջին,
Ոտները ամպոտ կանգնեց առաջին:
— Ողջուն մեծագոր Սասմա հըսկային.
Քու ձենը հասավ աստըծու դահին,
Ու շուտով նա քեզ մի զավակ կըտա:
Բայց լավ իմանաս, լեռների՝ արքա,
Որ օրը որ քեզ ժառանգ է տըվել

էն օր կը մեռնեք քու կինն էլ, դու էլ
— Իր կամքը լինի, ասալ Մհերը.
Մենք մահինն ենք միշտ ու մահը՝ մերը,
Բայց որ աշխարհքում ժառանգ ունենանք,
Մենք էլ նըրանով անմեռ կը մընանք:
Հըրեշտակն էտեղ ցոլացալ նորից,
Ու էս երջանիկ ավետման օրից
Երբ ինն ամիս, իննը ժամն անցալ,
Առյուծ Մհերը զավակ ունեցալ:
«Դավիթ» անվանեց իրեն կորյունին,
Կանչեց իր ախպեր Ջենով Օհանին,
Երկիրն ու որդին ավանդեց նըրան,
Ու կինն էլ, ինքն էլ էն օրը մեռան,

IV

Էս դարում Մըսըր անհաղթ ու հըզոր
Մըսրա Մեկիքն էր նըստած թագավոր.
Հենց որ իմացալ էլ Մըհեր չը կա,
Վեր կացալ կըռվով Սասունի վըրա:
Ջենով Օհանը՝ ահից սարսափած,
Թըշնամու առաջն ելալ գլխաբաց,
Աղաչանք արալ, ընկալ ոտները.
— Դո՛ւ եղիր, ասալ, մեր գլխի տերը,

Ու քու շըլաքում քանի ուր մենք կանք,
Գու ծառան լինենք, քո խարջը միշտ տանք,
Միայն մեր երկիր քարուքանդ չանես
Ու քաղցր աչքով մեզ մըտիկ անես:

— Չէ՛, ասավ Մելիք, քո ամբողջ ազգով
Անց պիտի կենաս իմ թըրի տակով,
Որ էգուց-էլօր, ինչ էլ ուր անես,
Ոչ մի սասուենցի թուր չառնի իմ դեմ:

Ու գընաց Օհան՝ բոլոր բովանդակ
Սասունը բերավ, քաշեց թըրի տակ.
Մենակ Դավիթը ինչ արին-չարին,
Մոտ չեկավ դուշման Մելիքի թըրին:
Եկան քաշեցին՝ թե զոռով տանեն,
Թափ տըվավ, մարդկանց քցեց դես ու դեն,
Փոքրիկ ճըկույթը մի քարի առավ,

Ապառաժ քարից կըրակ դուրս թըռավ:
— Պետք է սպանեմ էս փոքրիկ ծուռին,
Ասավ թագավորն իրեն մեծերին:

— Թագավոր, ասին, դու էսքան հըզոր,
Թըրիդ տակին է ողջ Սասունն էսօր.
Ի՞նչ պետք է անի քեզ մի երեխա,
Թեկուզ իր տեղով հենց կրակ դառնա:

— Դուք դիտեք, ասավ Մըսրա թագավոր,

Բայց թե իմ գլխին փորձանք գա մի օր,
էս օրը վըհա,
Սըրանից կը դա:

V

Էս որ պատահեց, Մեր Դավիթ հըսկան
Մի մանուկ էր դեռ յոթ-ութ տարեկան:
Մանուկ եմ ասում, բայց էնքան ուժեղ,
Որ նըրա համար՝ թե մարդ, թե մըժեղ:
Բայց վնյ խեղճ ուրբին աշխարհքի վըրա,
Թեկուզ Առյուծի կորյուն լինի նա:
Ձենով Օհանին ուներ մի չար կին,
Մին-երկու լըռեց, մի օր էլ կարգին
Իրեն մարդու հետ սկըսավ կովել.
— Ես մենակ հոգի, հազար ցավի տեր,
Ի՞նչ ես ուրիշի ուրբին տուն բերել,
Նըստեցրել գլխիս պարապ հացակեր...
Հողեմ գլուխը... ես գերի հո չեմ
Ամենքի քեֆի հտեից թըռչեմ...
Մի կուռ կորցրու, կարգիր մի բանի,
Գընա իր համար աշխատանք անի...
Ու հետն սկըսավ ողբալ ու կոծել,

Իր օրը սըգալ, իր բախտն անխօսել.
Թե անբախտ եղաւ աշխարհքի միջում,
Ոչ մի տեք ունի, ոչ մարդն է խըղճում...

Գնաց Օհանը երեխի ոտի

Մի զույգ ոտնաման բերաւ երկաթի,
Երկաթի մի կող շալակին դըրած,
Ու արաւ Սասմա քաղքի գառնարած:

VI

Քըշեց գառները մեր հովիվ հըսկան,
Ելաւ Սասունի սարերն աննըման.

— է՛յ ջան, սարեր,

Սասման սարեր...

Որ կանչեց, նըրա ձենից ահալոր
Դըղորդ-դըմդըմբոցն ընկաւ սար ու ձոր,
Վայրի գաղաններ բընեից փախան,
Քարեքար ընկան, դատարկուն եղան:
Դավիթը ընկաւ նըրանց հտեից,
Որին մի սարից, որին մի ձորից—
Սղվես, նապաստակ, գել, եղնիկ բըռնեց,
Հալաքեց, բերաւ գառներին խառնեց,
Իրիկվան քըշեց ողջ Սասմա քաղաք:

Կաղկանձ ու ոռնոց, աղմոկ, աղաղակ...
Քաղքըցիք հանկարծ մին էլ էն տեսան՝
Գալիս են հըրես անհամար գազան:

— Վա՛յ, հարա՛յ, փախե՛ք...

Մեծեր, երեխեք՝

Սըրտաճաք եղած,

Գործները թողած,

Որը տուն ընկավ, որը ժամ, խանութ,
Ու ամուր փակեց դուռն ու լուսամուտ:
Դավիթը եկավ, կանգնեց մեյդանում:
— Վահ, էս մարդիկ ի՞նչ վաղ են քընում:

Հե՛յ, ուլատեր, հե՛յ, գառնատեր,

Ելեք, շուտով բացեք դռներ.

Ով մինն ուներ—տասն հմ բերել,

Ով տասն ուներ—քսանն արել...

Շուտով ելեք, ելեք, տարեք,

Ձեր գառն ու ուլ գոմերն արեք:

Տեսավ՝ չեն գալի, դուռ չեն բաց անում,

Ինքն էլ մեկնըվեց քաղքի մեյդանում,

Գըլուխը դրավ մի քարի՝ մընաց,

Ու մուշ-մուշ քընեց մինչև լուսաբաց:

Լուսին իշխաններ ելան միասին,
 Գընացին Ձենով Օհանին առին.
 — Տո՛ Ձենով Օհան, տո՛ մահի տարած,
 էս խենթը բերիւ արիւր դառնարած,
 Ո՛չ դառն է ջոկում, ո՛չ գելն ու աղվես,
 Գազանով լըցրեց մեր քաղաքն էսպես.
 Աստված կըսիրես՝ դիր ուրիշ բանի,
 Թե չէ էս խալխին լեղաճաք կանի:

VІІ

Ելավ Օհանը, Դավթի մոտ գընաց.
 — Հորեղբայր Օհան, հեռո՛ւ եկ, կամաց,
 Ուլեր կըփախչեն: — Մին էլ էնտեղից
 Մի բող նապաստակ, ականջները ցից,
 Խրտնեց ու ահից դուրս պըրծավ հանկարծ:
 Դավիթն էր. ելավ, ետեից ընկած
 էն սարը քըշեց, ետ բերավ էս ձոր,
 Բերավ, ուլերին խառնեց նորից նոր:
 — Օ՛ֆ, ի՜նչ դըժար է, հորեղբայր Օհան.
 Աստված օխնել է էն սև-սև ուլեր,
 Ամա բողալուկ էս ուլեր որ կան,
 Փախչում են, ցըրվում ողջ սարերն ի վեր:

Էնքան եմ երեկ վազե՛ր, չարչարվե՛ր
Մինչև հավաքել ու տուն եմ բերել...

Նայեց Օհանը, որ Դավթի հազին
Ոտնաման չի էլ մնացել կարգին,
Մահակն էլ մաշվել, մինչ բուռն է հասել,
Մի օրվա միջում էնքան՝ է վազել:
— Դավթի ջան, ասա՛վ, չեմ թողնի էսպես,
Բողալուկ ուլեր չարչարում են քեզ,
Էգուց նախիրը կըտանես արոտ.

Ասավ Օհանը ու մյուս առավոտ
Գընաց նորից նոր մեր Դավթի ոտի
Մի ջուխտ նոր տրեխ բերավ երկաթի.
Երկաթի մի կուռ հարյուր լըդրական
Ու շինեց Սասմա քաղքի նախրապան:

VIII

Քըշեց նախիրը մեր նախրորդ հըսկան,
Ելավ Սասունի սարերն աննըման:

— Է՛յ, ջան սարե՛ր,
Սասման սարե՛ր,
Ի՛նչ անուշ է
Ձեր լանջն ի վեր...

Որ կանչեց, նրա ձենից ահալոր
Դըղորդ-դըմդըմբոցն ընկալ՝ սար ու ձոր,
Վայրի գազաններ բընկրից փախան,
Քարեքար ընկան, դատարկուն հղան,
Դավիթն էր՝ ընկալ նրանց ետեից,
Որին մի սարից, որին մի ձորից,
Գել, ինձ, առյուծ, արջ վագր բըռնեց,
Հավաքեց, բերալ, իր նախրին խառնեց
Ու անաջն արալ դեպ Սասմա՝ քաղաք:
Ոռնոց, մըռնչյոն, աղմուկ, աղաղակ...
Վախկոտ քաղքըցիք մին էլ ի՞նչ տեսան,
Հենց քաղքի վըրա անհամար գազան...

—Վայ, հարայ, փախե՛ք...

Մեծեր, երեխեք,

Սըրտաճաք եղած,

Գործերը թողած

Փախան, ներս ընկան տուն, ժամ կամ խանութ,
Ամուր փակեցին դուռն ու լուսամուտ:
Դավիթը եկալ կանգնեց մեյդանում.

—Վահ, էս քաղքըցիք ի՞նչ վաղ են քընում:
Հեյ կովատեր, հեյ գոմշատեր,
Ելեք շուտով բացեք դըռներ,

Ով մինն ուներ—տասն եմ բերել,
Ով տասն ուներ—քրոսանն արել:
Շուտով ելե՛ք, եկե՛ք, տարե՛ք,
Ձեր եղն ու կով գոմերն արե՛ք:

Տեսա՛մ չեն դալի, դուռ չեն բաց անում,
Ինքն էլ մեկնըվեց քաղքի մեյդանում,
Գլուխը դրամ մի քարի, մընաց,
Ու մուշ-մուշ քընեց մինչև լուսարաց:
Լուսին իշխաններ ելան միասին,
Գընացին ձենով Օհանին ասին,
—Աման, քեզ մատաղ, այ Օհան ախպեր,
Մեր եղն ու մեր կով թող մընան անտեր,
Միայն սրանից ազատ արա մեզ:
Ոչ արջն է ջոկում, ոչ գոմեշն ու եզ,
Մի օր էս քաղքին փորձանք կըբերի,
Արջերոց կանի կըտա կավերի:

IX

Դավիթ չգառավ, մի կըրակ դառավ,
Ճարը կըտըրված՝ Օհանը բերավ
Նեառադեղ շինեց ու տըվավ իրեն՝
Գընա, որա անի սարերի վըրեն:

Դավիթ նետ-աղեղն առավ Օհանից,
 Հեռացավ Սասմա քաղքի սահմանից
 Ու դառավ որսկան: Գնաց մի կորկում
 Լոր էր սպանում, ճնճղուկ էր զարկում,
 Մըթանը գընում իրեն հոր ծանոթ
 Աղքատ, անորդի մի ծեր կընկա մոտ,
 Վիշապի նըման, երկար, ահագին
 Մեկնըվում, քընում կըրակի կողքին:
 Մի օր էլ երբ որ իր որսից դարձավ
 Պառավը վըրեն սաստիկ բարկացավ.
 — Վա՛յ Դավիթ, ասավ, մահըս տանի քեզ,
 Դո՛ւ պետք է էն հոր դավակը լինես.
 Ձեռից ու ոտից ընկած մի ծեր կին—
 Ես եմ ու էս արան աստըծու տակին,
 Ինչո՞ւ ես գընում, տափում, տըրորում,
 Իմ ամբողջ տարվա ապրուստը կըտրում:
 Թե որսկան ես դու—նետ-աղեղըդ առ,
 Ծըծմակա գըլխից մինչև Սեղանսար
 Քու հերը ձեռին մի աշխարհ ուներ,
 Որսով մեջը լի որսի սար ուներ.
 Եղնիկ կա էնտեղ, այծյամ ու պախրա.
 Կարո՞ղ ես—գընա, էնտեղ որս արա:

— Ի՞նչ ես, ա՛յ պառավ, էլ ինձ անիծում.

Ես ջահել եմ դեռ, ես նոր եմ լըսում:
Ո՞րտեղ է հապա սարը մեր որսի...
— Գընա, հորեղբայրդ—Օհանը կասի:

X

Հորեղբոր շեմքում մյուս օրը ծեղին
Դավիթը կանգնեց աղեղը ձեռքին:
— Հորեղբայր Օհան, ինչո՞ւ չես ասել՝
Իմ հերը որսի սար է ունեցել,
Այժյամ կա էնտեղ, եղջերու, կըխտար.
Վեր կաց, հորեղբայր, շար ինձ որսասար,
— Վա՛յ, կանչեց Օհան, էդ քու խոսքը չէր,
Էդ ով քեզ ասավ, լեզուն պապանձվեր:
Էն սարը, սրդի, գընաց մեր ձեռից,
Էն սարի որսն էլ գընաց են սարից,
Էլ չկան այժյամ, եղջերու, կըխտար:
Քանի լուսեղեն քու հերը դեռ կար,
(Է՛յ գիղի օրեր—սրտեղ եք կորել),
Ես շատ եմ էնտեղ որսի միս կերել...
Քու հերը մեռավ, աստված խըռովեց,
Մըսրա թագավոր զորքեր ժողովեց,
Եկավ, մեր երկիր քարուքանդ արավ,

Էս սարի որսն էլ թալանեց, տարալ,
 Նղնիկը գընաց, եղջերուն գընաց...
 Մեր գիրն էլ հալբաթ էսպիս էր գրած:
 Անցել է, հրդի, քու բանին գընա,
 Մըսրա թագավոր ձենըդ կիմանա...
 — Մըսրա թագավոր ինձ ի՞նչ կանի որ...
 Նս ի՞նչ եմ հարցնում Մըսրա թագավոր,
 Մըսրա թագավոր թող Մըսըր կենա,
 Իմ հոր սարերում ի՞նչ գործ ունի նա...
 Վեր կաց, հորեղբայր, նիտ-աղեղդ առ,
 Կապարճըդ կապիր, գընանք որոստար:
 Նլավ Օհանը ճարը կըտըրված,
 Գընացին տեսան՝ էլ ի՞նչ որոստար.
 Անտառը ջարդած, պարիսպն ավերած,
 Բուրգերը արած գետնին հավասար...

XI

Գիշերը հասալ, մընացին էնտեղ:
 Զենով Օհանն էր, իր նիտն ու աղեղ
 Դըրավ գըլխի տակ, հանգիստ խըռմփաց.
 Դավիթը մկաց մըտքի ծովն ընկած:
 Դընաց ու գընաց, բարձրացալ մի սար,

Մին էլ նկատեց, որ մութը հեռվում
 Մի թեժ, փայլիլուն կըրակ է վառվում:
 էն լուսը բըռնած՝
 Վեր կացավ, գընաց,
 Գընաց ու գընաց, բարձրացավ մի սար,
 Բարձրացավ, տեսավ մի մեծ մարմար քար
 Կիսից պատըռված,
 Ու միջից վառված
 Բըխում է լուսը պարզ, քուլա-քուլա,
 Բարձրանում, իջնում յետ քարի վրա:
 Վար եջմիլ Դավիթ էնտեղից կըրկին,
 Վար իջավ, կանչեց Ջենով Օհանին:

— Ե՛լ, հորեղբայր, քանի՞ քընես,
 Ե՛լ, էն պայծառ լուսը մի տես:
 Լուս է իջել բարձրը սարին,
 Բարձրը սարին, մարմար քարին,
 Ե՛լ, հորեղբայր, անուշ քընից.
 Էն ի՞նչ լուս է բըխում քարից:
 Ելավ, խաչ քաշեց Օհանն երեսին.
 — Ե՛յ, որդի, ասավ, մեռնեմ իր լուսին,
 էն մեր Մարութա սարն է զորավոր:
 էն լուսի տեղը կանգնած էր մի օր:

Մասմա ապաւին, Մասմա սլահապան
Մեր սուրբ Տիրամոր վանքը Չարխաւիան:
Մըշտական, երբ որ կըռիվ էր գընում,
էնտեղ էր քու հերն իր աղոթքն անում:
Քու հերը մեռավ, աստված խըռովեց,
Մըսրա թագավոր զորքեր ժողովեց,
Մեր վանքն էլ եկավ քանդեց էն սարում,
Բայց դեռ սեղանից լուս է բարձրանում...

XII

Դավիթը էս էլ երբ որ իմացավ,
— Անճաշ հորեղբայր, հորեղբայր, աստվ,
Որբ եմ ու անտեր աշխարհքի վըրա,
Հեր չունեմ՝ դու ինձ հերություն արա:
Էլ չեմ իջնի ես Մարութա սարից,
Մինչև չշինեմ մեր անքը նորից:
Քեզանից կուզեմ հինգ հարյուր վարպետ,
Հինգ հազար բանվոր մըշակ նըրանց հետ,
Որ դան, էս շաբաթ կանգնեն ու բանեն,
Առաջվան կարգով մեր վանքը շինեն:
Գընաց Օհանը ու բերավ իր հետ
Հինգ հազար բանվոր, հինգ հարյուր վարպետ:

Վարպետ ու բանվոր եկան կանգնեցին,
Զըրըխկ հա թըրըխկ, նորից շինեցին,
Առաջվան կարգով, փառքով փառավոր
Բարձր Մարութա վանքը Տիրամոր:
Ծըրված մխարանք ետ նորից եկան,
Նորից թընդացին աղոթք, շարական,
Ու երբ շեն արավ հոր վանքը նորից,
Ծած իջավ Դավիթ Մարութա սարից:

XIII

Համբավը տարան Մըսրա Մելիքին.
— Հասլահ չես ասիլ՝ Դավիթը կրկին
Հոր վանքը շինեկ, իշխան է դառել,
Դու օխտը տարվան խարջը չես առել:
Մելիք զայրացավ.

— Գընացեք, ասավ,
Բադին, Կողբադին,
Սյուդին, Չարխադին,
Սառմա քար ու հող տակն ու վեր արեք,
Իմ օխտը տարվան խարաջը բերեք:
Քառսուռն կույս աղջիկ բերեք արմաղան,
Քառսուռն կարճ կընիկ, որ երկանք աղան,

Քառսուէն էլ երկար, որ ուղտեր բառնան,
իմ տանն ու դռան դարաւաշ դառնան:

Ու Կողբադին առաւ զորքեր.

— Գլխիս վրա, ասաւ իմ տեր.

Գլխամ հիմի քանդեմ Սասուն,

Կանայք բերեմ քառսուէն-քառսուէն,

Քառսուէն բեռնով դեղին ոսկի,

Տեղը ջընջեմ հայոց աղդի.

Ասաւ, Մըսրա աղջիկ ու կին

Պար բռնեցին ու երգեցին.

— Մեր Կողբադին գլխաց Սասուն,

Կանայք բերի քառսուէն-քառսուէն,

Քառսուէն բեռնով ոսկի բերի,

Մեր ճակատին շարան շարի,

Կարմիր կովեր բերի կըթան՝

Գարնան շինենք եղ ու չորթան:

Ջան Կողբադին, քաջ Կողբադին,

Սասմա Դավթին դարկեց գետին:

Ու Կողբադին փլքված, ուռած,

— Շնորհակալ եմ, քույրեր, դուռաց,

Մինչև գալըս դեռ համբերեք,

Էն ժամանակ պիտի պարեք...

XIV

Էսպես երգով,

Զոռով զորքով

Գոռ Կողբադին մըտալ Սասուն.

Օհան լըսեց՝ կապլիկ լիզուն

Աղ ու հացով,

Լաց ու թացով

Առաջն ելալ,

Խընդիրք արալ.

— Ինչ որ կուզես, առ, տանր, աման,

Վարդ աղջիկներ կանայք Սասման,

Դառը դատած դեղին ոսկին,

Միայն թե դըթա մեր խեղճ աղգին,

Մի՛ կոտորիր, մի՛ տար մահու,

Վերև՝ աստված, ներքև՝ դու...

Ասալ, բերալ շարան-շարան

Վարդ աղջիկներ, կանայք Սասման:

Ու Կողբադին կանգնեց, ջուկեց,

Մարագն արալ, դուռը փակեց,

Քառսուն կույս աղջիկ, սիրուն, արմաղան,

Քառսուն կարճ կնիկ, որ երկանք աղան,

Քառսուն էլ երկար, որ ուղտեր բառնան,

Մըսրա Մեկիքին ղարավաշ դառնան:
Դեզ-դեզ կիտեց դեղին ոսկին.
Սև սուգ կալավ հայոց ազգին:

XV

Հէյ, սուր ես, Դավիթ, հայոց պահապան,
Քարը պատըռվի—դուրս արի մեյդան:

Քանդած հոր վանքը՝ որ շինեց նորից,
Շած իջավ Դավիթ Մարութա սարից,
Փանգոտած, անկոթ մի շեղբիկ գլտավ,
Գընաց՝ պառավի շաղգամը մտավ:

Պառափս էր. եկավ՝ անեծք, աղաղակ.

— Վահ, խեղճ Դավիթ, շաղգամի տեղակ
Դու կըրակ ուտես, ցավ ուտես, ասավ,
Քու աչքն աշխարհքում մենակ ինձ տեսավ.
Կորեկըս արիւր գետնին հավասար,
Էս էր մընացել ձմեռվան պաշար,
Էս էլ կտրում ես,
Էլ ճնց ապրեմ ես:

Թե կըտրիճ ես դու, աղեղդ ան, գընա,
Քու հոր աշխարհքին տիրություն արա,
Քու հոր գանձը կեր,

Թողել ես անտեր,

Մըսրա թագավոր ղըրկել է՝ տանի:

— Էլ ի՞նչ ես վըրես բարկանում, նանի:

Էդ ի՞նչ ես ասում, ես չեմ հասկանում,

Մըսրա թագավոր մեր ի՞նչն է տանում...

— Մըսրա թագավոր մեր ի՞նչն է տանում...

Մըսրա թագավոր քու աչքն է հանում,

Դանդալոշ Դավիթ. ղըրկել է հըրին,

Եկել են Սասմա քաղաքի վըրեն

Բադին, Կոզբադին,

Սյուդին, Չարխադին,

Թալան են տալի բովանդակ Սասում,

Քառսուն բեռ ոսկի խարաջ են ուզում,

Քառսուն կույս աղջիկ, սիրուն, արմաղան,

Քառսուն կարճ կնիկ, որ երկանք աղան,

Քառսուն էլ երկար, որ ուղտեր բառնան,

Մըսրա Մելիքին դարավաշ դառնան:

— Ի՞նչ ես, ա՛յ պառավ, էլ ի՞նձ անիծում,

Ցույց տուր մի տեսնեմ—սրտեղ են ուզում:

— Որտեղ են ուզում... Մահըս տանի քեզ.

Դո՛ւ պետք է է՛ն հոր դավանիլը լինես...

Եկել ես՝ էտտեղ շաղգամ ես լափում,

Ոսկին Կոզբադին ձեր տանն է չափում,

Աղջիկներ փըլնիկ մարագն են լըցրած:

Շաղպամբը թողեց Դավիթ ու գընաց:
 Տեսա՛մ Կողբադին իրենց տան միջին
 Ձափում է ոսկին թեղած առաջին,
 Սյուղին, Ձարխադին պարկերն են բլունել,
 Ձենով Օհանն էլ շլինքը ծըռել,
 Կանգնել է հեռու, ձեռները ծոցին:
 Տեսա՛մ, աչքերը արնով լցվեցին:
 — Վեր կաց, Կողբադին, հեռու կանգնիր դու,
 Իմ հոր ոսկին է—ես եմ չափելու:
 — Կողբադին ասա՛վ.—է՛յ, Ձենով Օհան,
 Կըտաս—տո՛ւր խարջը էս օխտը տարվան,
 Թե չէ, կը գնամ, միբուքըս վրկա,
 Մըսրա-Մելիքին կը պատմեմ, կը գա,
 Ձեր Սառմա երկիր քարուքանդ կանի,
 Տեղը կը վարի, բոստան կը ցանի:
 — Կորեք, անղգամ դղւք Մըսրա շըներ,
 Բա չե՞ք իմացել դուք Սասմա ծըռեր...
 Մեռած եք կարծում դուք մեզ, թե՞ շվաք,
 Կուղեք մեր երկիրը դըներ խարջի տակ...
 Բարկացա՛մ Դավիթ, չափը շարժւեց,
 Տըվա՛մ Կողբադնի գըլուխը ջարդեց,
 Ձափի փըշրանքը պատն անցա՛վ, գընաց,

Մինչև օրս էլ դեռ դընոււմ է թըռած:
Ու ելան՝ թափած ոսկին թողեցին,
Հայոց տշխարհքից փախան դընացին —
Բադին, Կողբադին,
Սյուդին, Չարխադին:

XVI

— Վա՛յ, վա՛յ, հորեղբայր, ինչ ասեմ ես քեզ.
Մենք ունենք էստեղ դեղին ոսկու դեզ.
Դու արել ես ինձ քաղաքի ծառան,
Դու թողել ես ինձ օտարի դըռան...

Հորեղբայրն ասաւ—Մ'յ խենթ, խելագար
Ոսկին պահել եմ Մելիքի համար,
Որ քաղցըր լինի աչքը մեզ վըրա:
Չըտըվիր, հիմի որ դորք առնի՝ դա,
Սասմա քար ու հող հեղեղի, տանի,
Ո՞վ դեմը կերթա, ո՞վ կըռիվ կանի:
— Դու կաց, հորեղբայր, թող դա, ես կերթամ,
Կերթամ, ես նըրան պատասխան կըտամ:
Ու մութ մարագի դըռանը դարկեց,
Փակած աղջիկներ հանեց, արձակեց:

— Դընացեք, ասավ, ազատ ապրեցեք,
Սասունցի Դավթին արև խընդըեցեք:

XVII

Ի՞նչպես ջարդված, արյունլիլա
Փախան, ընկան հողը Մըսրա
Բադին, Կողբադին,
Սյուդին, Չարխադին,
Մըսրա կանայք հեռից տեսան,
Հեռից տեսան, ուրախացան
Ու ծափ տըվին կըտերներին.
— Եկան, եկան, բերին, բերին...
Մեր Կողբադին գընաց Սասուն,
Կանայք բերավ քառսուն~քառսուն
Կարմիր կովեր բերավ կըթան՝
Գարնան շինենք եղ ու չորթան:
Հենց մոտեցան, նըկատեցին,
Ծափ ու խընդում ընդհատեցին,
Քըրքըջացին
Ու կանչեցին.
— Է՛յ, Կողբադին մեծաբերան,
Է՛դ ռըտեղից լերան~լերան,

Լերան-լերան կըգաս փախած,
 Հաստ գըլուխըդ կիսից ճըղած:
 Էն դժւ հասիր՝ դընամ Սասուն,
 Կանայք բերեմ քառսուն-քառսուն,
 Քառսուն բռնով ոսկի հանեմ,
 Հայոց երկիր ավեր անեմ:
 Գացիր Սասուն քանց գել դադան,
 Ետ ես դալիս քանց շուն վադան...
 Ու Կողբադին խիստ բարկացավ.
 — Սոս կացեք դուք, լըրբեր,—ասավ.
 Ձեր մարդիկն եք տեսել դուք դեռ,
 Դուք չեք տեսել Սասմա ծըռեր:
 Սասմա ծըռեր լերան-լերան,
 Նետեր ունեն մի-մի գերան,
 Սասմա երկիր քար ու կապան,
 Դըժար սարեր, ձոր ու ծապան.
 Նըրանց խոտեր—ինչպե՞ս կեռ թուր,
 Զորք չարդեցին երեք հարյուր...
 Ասավ ու էլ հռավ դադար,
 Վըռադ-վըռադ, գըլխապատառ
 Վազեց իրեն թազավորին:
 Խընդաց թագավորն իր աթոռին:
 — Ապրեա, ապրեա, քաջ Կողբադին,

Արժե՛կ լախեմ ես քո ճըտին
Մեր զուգըղունի մեծ նշանը—
Պարգև քու մեծ հաղթությանը:
Ու՞ր են, հապա առաջըս բեր
Սասմա ոսկին ու աղջիկներ:

Ասա՛վ Մեկիք, ու Կողբադին—
Գըլուխ տըվա՛վ մինչև դետին.
— Ապրանձ կենաս, մեծ թագավոր,
Զոռով փախա ես ձիավոր,
Ո՞նց բերեի Սասմա ոսկին:
Մի խենթ ծընվեց հայոց ազգին,
Ոչ ահ գիտի, ոչ տեր ու մեծ,
Գըլուխս էսպէս տըվա՛վ, ջարդեց,
«Ձեմ տա՛լ ասա՛վ, իմ հոր ոսկին,
Ձեմ տալ կանայքն իմ հայ ազգին,
Սասմա երկիր ձեզ տեղ չըկա...
Բու թագավոր, ասա՛վ, թող գա,
Թող գա՛ ինձ հետ կըռի՛վ անի,
Թե զոչաղ է զոռով տանի:
Կառաղեց, փըրփըեց Մսրա թագավոր.
— Կանչեցեք, ասա՛վ, իմ զորքը բոլոր.
Հազար հազար մարդ նորեկուկ մանուկ,
Հազար հազար մարդ անբխ, անմորուք,

Հազար հազար մարդ բխլը նոր ծըլած,
 Հազար հազար մարդ նոր թախտից ելած,
 Հազար հազար մարդ թուխ միրուքավոր,
 Հազար հազար մարդ սխալտակ ալետր,
 Հազար հազար մարդ, որ փողեր հընչեն,
 Հազար հազար մարդ, որ թըմբուկ զարկեն...
 Կանչեցե՛ք, թող գան, հագնենք զհենք, զըրան,
 Կըռիվ տի գընամ հա Դավթի վըրա,
 Սասուն ալերեմ,
 Հեղեղեմ, բերեմ:

XVIII

Էսպես անհամար զորքեր հավաքեց,
 Եկավ Սասնա դաշտ, բանակը զարկեց
 Ու ծանըր նըստեց Մըսրա թագավոր:
 Էնքան ահագին բաղմությունն էն օր
 Բաթմանա ջըրին եկավ ու չոքեց,
 Ով եկավ, խըմեց—գետը ցամաքեց,
 Սասնա քաղաքում մընացին ծարավ:
 Ջենով Օհանին զարմանքը տարավ:
 Քուրքը ուսն առավ, սարը բարձրացավ.
 Սարը բարձրացավ, տեսավ, ինչ տեսավ.
 Ճերմակ վըրանից դաշտը ճերմակել,

Ասես՝ էն գիշեր ձըմեռը եկել,
 Սպիտակ ձյունով պատել էր Սասուն:
 Լեղին ջուր կըտրեց, կապ ընկավ լեղուն,
 Հարսյ կանչելով՝ փախավ տուն ընկավ:
 — Վա՛յ, փախե՛ք, եկա՛մ... հա՛յ, հարա՛յ, եկա՛մ...
 — Ի՞նչը, հորեղբայր, ի՞նչը, ի՞նչն եկա՛մ...
 — Ցավըն ու կըրակը Դավթի պինչն եկա՛մ:
 Մըսրա թագավորն ելել է, եկել,
 Եկել, մեր դաշտին բանակ է դարկել:
 Թի՛վ կա աստղերին, Թի՛վ չըկա զորքին...
 Վա՛յ մեր արեին, վա՛յ մեր աշխարհքին...
 Ե՛կ, ոսկի տանենք, աղջիկներ տանենք,
 Չոքենք առաջին, պաղատանք անենք,
 Գուցե թե գըթա,
 Մեզ սըրի չըտա...
 — Դու կա՛ց, հորեղբայր, դու դարդ մի անիր...
 Գընա՛, քու օգու՛մ դու հանդիստ քընիր.
 Հիմի ես կե՛նեմ, Սասմա դաշտ կերթամ,
 Մըսրա-Մելիքին պատասխան կըտամ:
 Ու գընաց Դավիթ ծանոթ պառավին.
 — Նանի ջան, ասա՛վ, ժանգոտած ու հին
 Երկաթի կըտոր, անթարոց շամփուր,
 Ինչ ունես չունես՝ հավաքիր, ինձ տուր,

Մի էշ էլ գտիր, որ վերեն նստեմ,
 Կըսիվ տի գնամ Մըսրա գորքի դեմ:
 — Վա՛յ, Դավիթ, ասա՛վ, մահս տանի քեզ
 Դժև պետք է էն հոր զավակը լինես...
 Ու՛ր է քու հոր հըրեղեն ձին,
 Ու՛ր է քու հոր Թուր-Կեծակին,
 Ու՛ր է քու հոր գոտին ոսկի:
 Խաչ պատրաստին իր աջ բաղկի,
 Ու՛ր է քու հոր ծալ-ծալ կապեն,
 Դուրզը պողպատ, Թամբ սադափեն,
 Որ եկել ես, ա՛յ խենթ ու ծուռ,
 Ինձնից կուզես էշ ու շամփուր...
 — Ի՞նչ ես, նանի, էլ բարկանում,
 Զահել եմ ես, չեմ իմանում.
 Ես քեզնից եմ լըսում էսօր.
 Զենք ու զըրահ՝ իմ եմ հոր:
 — Հորեղորդ գընա հարցուր.
 Ու՛ր են, ասա, հանիր, բեր, տուր:
 Բան է, Թե որ չըտա սիրով,
 Աչքը հանիր՝ խըլիւր գոռով:

XIX

Դավիթ գընաց Օհանի մոտ.
 — Է՛յ հորեղբայր, իմ հերահոտ,

Տուր ինձ իմ հոր հըրեղեն ձին,
 Տուր ինձ իմ հոր Թուր-Կեծակին,
 Տուր ինձ իմ հոր գոտին ոսկի,
 Խաչ պատրաստին իր աջ բաղկի,
 Տուր ինձ իմ հոր ծալ-ծալ կապեն,
 Գուռզը պողպատ, թամբ սադափեն...
 — Քու հոր մահվան տարուց—օրից
 Դուրս չեմ հանել ձին ախոռից,
 Ո՛չ սընդուկից՝ Թուր-Կեծակին,
 Զըրահ, շապիկ, ոսկի գոտին...
 Ինձ թող, աման, մի սպանիր,
 Կուզես—հըրեն, գընա հանիր։

XX

Հագավ Դավիթ զենքն ու զըրահ,
 Կապեց գոտին, Թուր-Կեծակին,
 Խաչն էլ իր հաղթ բաղկի վըրա,
 Ելավ, հեծավ Առյուծ հոր ձին,

Հոր ձին հեծավ՝ ասպանդակեց,
 Սատված կանչեց, ձենով երգեց.
 — Սասմա քույրեր, բարով մընաք,

Քուրություն եք արել ինձ,
Մասմա մերեր, բարով մընաք,
Մերություն եք արել ինձ:

Ախպեր տըղեք, բարով մընաք,—
Մեր աշխարքին, մեր հանդին,
Խընդում անեք, թե հանդ գընաք,
Զըմոռանաք ձեր Դավթին:

Բարով մընաք դուռ ու դըրկից,
Մեծով փոքրով... մնաք բարով,
Ես կըսակսեմ մեր աշխարհքից,
Դուք ապրեցեք բախտավոր:

Ծովասարի պաղ աղբյուրներ,
Բարով մընաք, ախ մընաք,
Կըռիվ կերթամ, կը ծարավեմ,
Դուք հորդ մընաք, պաղ մընաք:

Ծովասարի անուշ հովեր,
Բարով մընաք զով մընաք—
Կըռիվ կերթամ, ես կըշոգեմ,
Դուք զով մընաք, հով մընաք:

Օրհնեց, խրատեց նըրան հայրաբար,
Դեպի Սասմա դաշտ դըրալ ճանապարհ:

XXI

Սասունցի Դավթին ուներ մի քեռի,
Անունը Թորոս, ահեղ աժդահա:
Սա էլ իմացալ համբաւը կըռլի,
Մի բարդի ուսին գալիս է ահա:
Դալիս է՝ հեռից բարձըր գոռալով.
— Ի՞նչ եք վեր եկել էս դաշտի միջում,
Քանի՞ գըլխանի մարդիք եք, կամ՝ ո՞վ,
Սասունցի Դավթին որ չեք ճանաչում...
Բա չեք իմանում, որ էստեղ է նա
Դալու՝ խաղացնի իր ձին թեալոր.
Չըքվեցե՞ք հիմի ուր որ է՝ կըգա,
եկել եմ սըրբեմ մեյդանը էսօր:

Ասալ ու քաշեց իր ուսի բարդին,
Սըրբեց բանակից մի քըսան վըրան...
Դավթին էլ ահա սարի գագաթին
Կանգնած գոռում է վիշապի նըման.

— Ով քընած եք՝ արթուն կացե՛ք,

Ով արթուն էք՝ ելե՛ք, կեցե՛ք,
Ով կեցել էք՝ զենք կապեցե՛ք,
Զենք եք կապել՝ ձի թամբեցե՛ք,
Զի եք թամբել՝ ելե՛ք, հեծե՛ք,
Հետո չասե՛ք՝ թե մենք քընած—
Դավիթ գող-գող եկավ, զընաց...

Էսպես կանչեց, ասպանդակեց,
Ու, ինչ ամպից կեծակ զարկի,
Մըսրա զորքի մեջտեղ զարկեց,
Շողացնելով թուր-կեծակին:

Զարդեց, փըշրեց մինչև կեսօր.
Կեսօր արինն ելավ հեղեղ,
Քըշեց, տարավ հաղարավոր
Մարդու դիակ ողջ միատեղ:

Կար զորքի մեջ մի ալևոր,
Աշխարհք տեսած ու բանադետ.
— Տըղերք, ասավ, ճամբա տըվեք,
Գընամ խոսեմ ես Դավթի հետ:

Գընաց, կանգնեց Դավթի առաջ,
Էսպես խոսեց էն ծերունին.

— Դալար կենա կուռըդ, ով քաջ,
Սուրբդ կըտրուկ միշտ քու ձեռին:

Մի ծերունուս խոսքին մըտիկ,
Տես, քու խելքը ինչ է կըտրում:
Ի՞նչ են արել քեզ էս մարդիկ,
Հէ՞ր ես սըրանց դու կոտորում:

Ամեն մինը մի մոր որդի,
Ամեն մինը մի տան ճըրագ,
Որը կինն է թողել էստեղ
Աչքը ճամբին խեղճ ու կըրակ:

Որը մի տուն լիք մանուկներ,
Որը ծընող աղքատ ու ծեր,
Որը լացով, քողն երեսին
Նորապըսակ ջահել հարսին...

Թագավորը դռով-թըրով
Հավաքել է, էստեղ բերել:
Խեղճ մարդիկ ենք պակաս օրով,
Մենք քեզ վընաս ի՞նչ ենք արել:

Թագավորն է քու թըշնամին,
Կըռիվ ունես—ի՛ր հետ արա,

Հէ՞ր ես քաշում թուր-կեծակին
էս անճարակ խալխի վըրա:

— Լավ ես ասում դու, ծերունի,
Ասավ Դավիթն ակերին,
Բայց թագավորն հէր է հիմի,
Որ սև կապեմ նըրա օրին:

— Մեծ վըրանում քընած է նա,
է՛ն, որ միջից ծուխը կելնի.
էն ծուխն էլ հո ծուխ չի որ կա,
Գոլորշին է իր բերանի:

Ասին. դեպի մեծ վըրանը
Ասպանդակեց Դավիթն իր ձին,
Քըշեց, գընաց ու դըռանը
Գողաց կանգնած արաբներին,

— Ու՞ր է ասավ, ի՞նչ է կորել,
Դուրս կանչեցեք դա ասպարեզ,
Թե մահ չունի մահ եմ բերել,
Դրող չունի՝ գըրող եմ ես...

— Մելիքն, ասին, քուն է մըտել,
Օխաը օրով պետք է քընի.

Ու կաս-կարմիր, կեծկըծալի,
Շիկնած տըվին մերկ թիկունքին:

— Օ՜ֆ, էլ հանդիստ քուն չունի մարդ
էս անիրավ մոծակներէց.

Աչքը բացավ հըսկան հանդարտ,
Ուղում էր ետ քընել նորից,

Տեսավ՝ Դավթին: Գըլուխն ահեղ
Վեր բարձրացրեց մըռնչալով,
Փըչեց վըրեն, որ թըռցընի
էն աժդըհին մի փըչելով:

Տեսավ, տեղից ժած չի գալիս,
Զարմանքն ու ահ պատեց հոգին:
Արնոտ աչքերն ըսպառնալի
Հառեց խոժոռ Դավթի աչքին:

Նայեց թե չէ, զգաց՝ իր մեջ
Տասը գոմշի ուժ պակասեց,
Պառկած տեղից վրա նստեց
Ու ժպտալով հետը խոսեց.

— Բարո՛ւ, Դավթի, հոգնած ես դեռ.
Ե՛կ, մի նստիր, խոսենք կարգին,

Հետո դարձյալ կըռիվ կանենք,
Եթե կըռիվ կուզես կըրկին...

Իր վըրանում բռնակալը
Քառասուն գաղ խոր հոր էր փորել,
Ցանցով փակել մութ բերանը,
Վըրեն փափուկ խալի փըռել:

Ում որ հաղթել չէր կարենում,
Շողոմեյով կանչում էր նա,
Նըստեցնում էր իր վըրանում
Էն կորստյան հորի վրա:

Իջավ Դավիթ ձիուցը ցած,
Գընաց նըստեց... ընկավ հորը:
— Հն, հն, հն, հն, քահ-քահ խընդաց
Մըսրա դաժան թագավորը:

— Դե, թող հիմի գընա՝ խավար
Հորում փըթի, էնքան մընա:
Ու ահագին մի ջաղացքար
Բերավ, գըրավ հորի վըրա:

Քընեց են դիշեր Ձենով Օհանը,
Դիշերն երազում երևաց ծերին՝
Մըսրա երկընքում արև ճառագած,
Սև ամպ էր սլատել Սասմա սարերին:

Սաստիկ վախեցած վեր թըռավ տեղից,
— Վա՛յ, կընիկ, ասա՛վ, մի ճըրագ արա,
Դընաց մեր անփորձ Դավիթը ձեռից,
Սև ամպ էր իջել Սասունի վըրա:

— Հողե՛մ գըլուխդ, ասա՛վ կընիկը,
Ո՛վ գիտի՝ Դավիթն ուր է քեֆ անում...
Դու էլ քեզ համար քու տանը քընած՝
Ուրիշի համար երազ ես տեսնում:

Քընեց Օհանը: Վերկացավ դարձյալ.
— Կընիկ, Դավիթը նեղ տեղն է ընկած.
Մըսրա վառ աստղը շողում էր պայծառ,
Մեր աստղը հիվանդ ցուքում դալկացած:

— Ի՞նչ եղավ քեզ, մարդ, գիշերվան կիսին
Քարկացավ վըրեն կընիկն աղմուկով:
Խաչ քաշեց էլ հտ Օհանն երեսին
Շուռ եկավ, քընեց խըռոված հոգով:

Մի ուրիշ պատկեր ավելի ահեղ.
Տեսա՞մ երկընքի բարձրը կամարում
Վառվում էր Մըսրա աստղը փառահեղ,
Սասմա աստղիկը սուզվեց խավարում:

Ջարթնեց վախեցած:— Տունըդ քանդվի, կի՛ն
եռ ո՛նց լըսեցի քու էդ կարճ խելքին.
Կորա՞վ մեն-մենակ մեր ջահիլն անտեր
վէր կաց, շո՛ւտ արա, գենքերըս մի բեր...

XXIII

Նլա՞վ Օհան, գո՞մը մըտա՞վ,
Ջարկեց ճերմակ ձիու մեջքին.
Է՛յ, ճերմակ ձի, մինչ երբ,—ասա՞վ,
Կըհառցնես Դավթի կըռվին:

«Մինչև լուսը կհասցնեմ».
Ու ձին տըվա՞վ փորը գետին:
— Մեջքդ կոտորի, լուսն ի՞նչ անեմ՝
Լաշին հասնեմ, ես թե՛ նաշին:

Կարմիր ձիու մեջքին դարկեց,
Սա էլ երես փորը գետին:

— Զան կարմիր ձի, մինչ երբ դու ինձ
Կըհասցնես Դավթի կըռվին:

«Մի ժամի մեջ, կարմիրն ասավ,
Կըհասցընեմ Դավթի կըռվին»:

— Լեզի՛ դառնա, սև մահ ու ցաւ,
Ինչ տըվել եմ քեզ՝ էն գարին:

Հերթը եկաւ սեին հասաւ.

Գետին չերես փորը սև ձին:

— Է՛յ, ջան Սևուկ, մինչ երբ, ասավ,
Կըհասցընես Դավթի կըռվին:

«Եթե ամուր մեջքիս մընաս,

Ոտդ դընես ասպանդակին,

Մինչև մեկիլ ոտդ շուռ տաս,

Կըհասցնեմ», ասավ սև ձին:

XXIV

Սև ձին քաշեց Զենով Օհան,
Զախը դըրաւ ասպանդակին,
Աջն էլ մինչև շուռ տար վըրան,
Կանգնեց Սասմա սարի գըլխին:

Տեսա՛մ Դավթի նըժույգն անտեր
Սարերն ընկած խըրխընջալով,
Ներքև Մըսրա դորքը չոքած,
Ինչպիս անծեր ծըփուն մի ծով:

Օխտը գոմշի կաշի հագալ,
Որ չպատուի իրեն դուրից,
Կանգնեց Օհան, ամպի նըման
Գոռաց Սասմա սարի ծերից:

— Հէյ-հէյ, Դավիթ, ռըտեղ ես դու.
Հիշի՛ր խաչը քո աջ բազկի,
Սուրբ Տիրամոր անոնը տուր,
Լճուը դուրս եկ՝ արեգակի:

Ձենը գընաց դըմգըմբալով՝
Դավթի ականջն ընկալ հորում.
— Հա՛յ-հա՛յ, ասա՛մ, հորեղբայրս է.
Սասմա սարից ինձ է գոռում:

Ո՛ւ Մարութա աստվածածին,
Խաչ պատրաստի իմ աջ բազկի,
Ձեզ եմ կանչել էս նեղ ժամին...
Կանչեց, տեղից ելավ ոտքի,

Էնպես զարկեց ջաղացքարին՝
Քարը եղավ հազար կտոր,
Կըտորները երկինք թըռան,
Ու գընում են մինչև էսօր:

Ելավ հորից, կանգնեց ահեղ:
Սարսափ կալավ դև Մեկիքին:
— Դավիթ ախպեր, եկ դեռ էստեղ,
Սեղան նըստենք, խոսենք կարգին...

— Էլ չեմ նստիլ հս քու հացին,
Դու աըմարդի վախկոտ ու նենգ.
Շնտ, գենքըդ առ, հեծիր քու ձին,
Դուրս եկ մեյդան, կըռիվ անենք:

— Կըռիվ անենք, ասավ Մեկիք,
Իմն է միայն զարկն առաջին:

— Քոնն է, զարկիր, կանչեց Դավիթ,
Գընաց, կեցավ գաշտի միջին:

Ելավ, կանգնեց Մըսրա-Մեկիք,
Իր գուրզն առավ, հեծավ իր ձին,
Քըշեց գընաց մինչ Դիարբեքիր
Ու էնտեղից եկավ կըրկին:

Երեք հազար լիդր էր քաշում
Հըսկայական իր մըկունդը.
Եկավ, դարկեց, կորավ փոշում
Ու երերաց երկրի գունդը:

— Երկիր քանդվեց կամ ժաժք եղավ,
Ասին մարդիկ շատ աշխարհքում:

— Ձէ, տապին, արնի ծարավ
Հըսկաներն են իրար զարկում:

— Մեռավ Դավիթ էս մի զարկից,
Ասավ Մելիքն իրեն զորքին:

— Կենդանի՜ եմ, ամպի տակից
Գոռաց Դավիթ Մըսրա-Մելքին:

— Հայ-հայ, մոտիկ տեղից եկա,
Տես, որտեղից հիմի կըգամ:
Ու վերկացավ, կանգնեց հըսկան,
Իր ձին հեծավ երկրորդ անգամ:

Երկրորդ անգամ քըշեց Հալաբ
Ու բաց թողեց ձին Հալաբից.
Բուք վեր կացավ, տեղ ու տարափ,
Արար աշխարհ դողաց թափից:

Եկաւ զարկեց, զարկի ձենից
Մոտիկ մարդիկ ողջ խըլացան:
— Գընաց Դավիթ Սասմա տանից,
Դուժեց գոռոզ Մըսրա արքան:

— Կենդանի՛ եմ, կանչեց Դավիթ,
Մին էլ արի՛—հերթն ինձ հասաւ,
— Հայ-հայ, մոտիկ տեղից եկա,
Կանչեց Մելիք ու վեր կացաւ:

Երրորդ անգամ հեծաւ իր ձին,
Գընաց մինչև հողը Մըսրա,
Ու էնտեղից, գուրզը ձեռին
Քըշեց, եկաւ Դավթի վերա:

Եկաւ, զարկեց բոլոր ուժով,
Ծանըր զարկով հըսկայական,
Փռչի եկաւ Սասմա դաշտից,
Բըռնեց երեսն արեգական:

Երեք գիշեր ու երեք օր
Փռչին կանգնեց ամալի նըման,
Երեք գիշեր ու երեք օր
Բոթը տըվին Դավթի մահվան:

Երբ որ անցավ երեք օրը,
էն ամպի պես կանգնած փոշում
կանգնեց Դավիթ, ինչպես սարը
Գլըդուռ սարը մեզ-մըշուշում:

— Մեկիք, ասավ, ռեմն է հերթը:
Սարսափ կալավ գոռ Մեկիքին,
Մահվան դողը ընկավ սիրտը
Ու տապ արավ գոռոգ հոգին:

Գընաց, խորունկ մի հոր փորեց,
Իջավ, մըտավ վիհն էն խավար,
Վըրեն քաշեց քառասուն կաշի
Ու քառասուն ջաղացի քար:

Մըռնչալով ելավ տեղից
էն առյուծի առյուծ որդին,
Իբ ձին հեծավ ու փոթորկեց,
Խաղաց, շողաց թուր-կեծակին:

Առաջ վազեց մազերն արձակ
Մեկքի պառավ մայրը ջադու,
— Դավիթ, մազըս առ ոտիդ տակ,
էդ մի զարկը ինձ բաշխի դու:

Երկրորդ անգամ թուրը քաշեց.
էս անգամ էլ եկավ քույրը.
— Դավիթ, եթե կուզես, կանչեց,
իմ սըրտին զարկ երկրորդ թուրը...

Վերջին զարկի ժամը հասավ,
եկավ Դավիթ երրորդ անգամ.
— Էս մի զարկն ու աստված, ասավ,
էլ մարդ չըգա, պետք է որ տամ:

Էս անգամ էլ քեռի թորոսն
Առաջ եկավ ձեռն արած դեմ.
— Դավիթ, ասավ, լավ իմանա՞ս,
Կըշեռք պիտի քըցեմ, քաշեմ:

Մըսրա-Մեկքի երկու կեսը
Թե հավասար չեկան իրար,
էլ չտեսնես իմ երեսը,
Դավիթ չես էլ դու ինձ համար:

Ասավ, եկավ ու փոթորկեց,
Թըռավ, ցոլաց Դավթի հուր ձին,
Ձին փոթորկեց, փայլատակեց
Ու ցած իջավ թուր-Կեծակին:

Անցավ քառսուն գոմշի կաշին,
Անցավ քառսուն քարերը ցած,
Միջից կըտրեց ժանտ հըրեշին,
Ոխտը գազ էլ դենը գընաց:

— Կենդանի եմ, մին էլ արի
Գոռաց Մեկիք հորի տակից:
Դավիթ լըսեց, շատ զարմացավ
Իրեն զարկից, Թուր-Կեծակից...

— Մեկիք, ասավ, թափ տուր մի քեզ:
Ու թափ տըվալ Մեկիքն իրեն,
Միջից եղալ ճիշտ երկու կես,
Մեկն ընկավ դեմն ու մյուսը՝ դեն:

Էս ուր տեսաւ Մըսրա բանակ,
Ջուր կըտըրվեց ահ ու վախից,
Դավիթ կանչեց. — Մի վախենաք,
Ականջ արեք հալա դեռ ինձ:

Դուք ըռանչալար մարդիկ, ասավ,
Ջուրկ ու խաւար, քաղցած ու մերկ,
Հազար ու մի կըրակ ու ցալ,
Հազար ու մի հողաքեր ունեք:

Ի՞նչ եք անել նեւո ու աղեղ,
Եկել թափել օտար դաշտեր.
Ձե՞ որ մենք էլ ունենք տուն-տեղ,
Մենք էլ ունենք մանուկ թե ծեր...

Չանձրացել եք խաղաղ ու հաշտ
Հողագործի օր ու կյանքից,
Թե՛ դըզվել եք ձեր հանդ ու՛ դաշտ,
Ձեր հունձ ու փունջ, վար ու ցանքից...

Դարձեք եկած ճանապարհով
Ձեր հայրենի հողը Մըսրա.
Բայց թե մին էլ զենք ու զոռով
Վեր եք կացել դուք մեզ վրա,

Հորում լինեմ քառսուն գաղ խոր
Թե ջաղացի քարի տակին,—
Կելնեմ ձեր դեմ, ինչպես էսօր,
Սասմա Դավիթ, Թուր-Կեծակին:

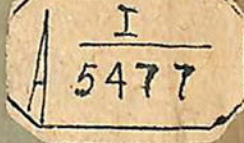
Էն ժամանակ աստված գիտի,
Ով մեզանից կըլնի փռման.
Մենք, որ կելնենք ահեղ մարտի,
Թե դուք, որ մեզ արիք դուշման...

ԳԱԱ Հիմնարար գիտ. գրադ.

FL0040579

-53

ԳԻՆԸ 1 ՈՌԻԲ.

ԲԻՐՈՒՄ